

Evropská unie a severní Evropa

The Northern Dimension: An Assessment and Future Development. International Conference Organized by the Konrad Adenauer Foundation and the Latvian Institute of International Affairs. December 6, 1999, Riga. Edited by Atis Lenjins and Jörg-Dietrich Nackmayr. 1st ed. Riga: Konrad Adenauer Stiftung; Latvian Institute of International Affairs, 2000, 88 stran, ISBN 9984-583-26-0 (signatura knihovny ÚMV De 47 359).

Máme před sebou knížku nevelkého rozsahu, ale značného významu. Litevský *Institute of International Affairs* uspořádal během roku 1999 řadu akcí, jež vyvrcholila pořádáním mezinárodní konference věnované *Severní dimenzi Evropské unie a Severoevropské iniciativě*. Účelem této akce bylo shromáždit politology a odborníky na danou tematiku ze zemí ležících při Baltském moři, aby přispěli k porozumění iniciativám, z nichž první vychází z Evropské unie a druhá ze Spojených států amerických a z Kanady.

Zmíněné iniciativy jsou hodnoceny jako politicky velmi významné pro vývoj severomořského a baltského regionu, zvláště pak pro budoucí stabilitu a růst baltských států. Úježi zapojují Sever do evropské spolupráce, v níž mají rozhodující slovo Brusel a Washington. Přitom zapojení USA do problematiky evropské integrace odpovídá současnému procesu globalizace mezinárodních vztahů. K zásadním otázkám současnosti patří otázka, jak se budou v následujících letech utvářet vztahy s Ruskem, jež musí ještě nalézt svou identitu po kolapsu Sovětského svazu. Vlastní strategii by přitom měla dále hledat a rozvíjet právě Evropská unie.

Směrnice iniciativy Evropské unie *Severní dimenze (Northern dimension)* nepředpokládají vytvoření nových institucí či nástrojů. To znamená, že finanční zdroje budou muset být přerozdělovány nebo nově nalézány. Rovněž se setkáváme s mnoha projekty zemí účastnicích se výše zmíněné iniciativy. Počítá se s působením národních zájmů a soutěžení mezi regionálními činiteli. V průběhu diskuzí účastníci konference dospěli k důležitému závěru, že musejí být jasně definována kritéria pro začleňování projektů v rámci dané iniciativy, jež musejí odpovídat konkrétním principům.

Ve srovnání s iniciativou Evropské unie *Severoevropská iniciativa (Northern European Initiative)* představuje konkrétnější myšlenky a větší pružnost při realizaci projektů spolupráce v konkrétních sektorech. A na rozdíl od Severní dimenze se jí účastní také Spojené státy americké, což odpovídá nejen současnému trendu světové globalizace, ale i jejich zájmu o evropskou problematiku a bezpečnost.

Recenzovaná publikace – *The Northern Dimension: An Assessment and Future Development* – obsahuje příspěvky odborníků na uvedenou tematiku, kteří pocházejí ze Švédska, z Finska, z Litvy, z Ruska, z Lotyšska a ze Spojených států.

Hans Magnusson, švédský velvyslanec v Litvě, se v souvislosti s iniciativou Severní dimenze soustředil na její politické aspekty. Ve své stati upozorňuje na to, jak je důležité rozvíjet zájem Evropské unie o severní Evropu. Za nejdůležitější faktor zmíněné iniciativy přitom pokládá začlenění Ruska do konstruktivní spolupráce v tomto regionu a označuje ji za „klíč k bezpečnosti a stabilitě, a to nejen daného regionu, ale i Evropy jako celku“.¹ Zvláště vyzdvihuje význam spolupráce pro posilování demokracie, zákonnosti a tržního hospodářství v Rusku. Přitom si uvědomuje omezenou možnost působení „zvnějšku“ ve srovnání s vnitropolitickými činiteli, vidí však nezbytnost akcí Evropské unie. Analyzuje rovněž přínos iniciativy Severní dimenze pro Švédsko. Charakterizuje ji jako politický proces podporující rozvoj forem spolupráce nejen v rámci Evropské unie, ale i na regionální úrovni, a to mezi členskými státy, kandidátskými zeměmi i dalšími státy.

Hans Magnusson popisuje iniciativu Severní dimenze též jako „horizontální zastřešující koncepcí obsahující geografické, politické a ekonomické aspekty a přispívající k for-

mování kolektivního povědomí v podmínkách existujících na severu Evropy“.² Zároveň poukazuje i na skutečnost, že prohloubí spolupráci Evropské unie s Ruskem jak na politické, tak i na praktické úrovni, čímž může zmenšit propast, jež se vytvořila podél západních ruských hranic. Upozorňuje přitom na to, že Evropská unie již přijala některé ruské strategické koncepce týkající se možností spolupráce, ale dosavadní zkušenosti prokázaly, že samy o sobě nemohou mít takový výsledek jako programy vyplývající ze vzájemných jednání.

Z hlediska závažnosti iniciativy Severní dimenze pro Švédsko se autor této stati zmiňuje o geografických hlediscích, o činnosti mezivládních regionálních institucí, na níž se podílí i Evropská komise (např. *Council of the Baltic Sea States a Barents Council*), o prohlubování spolupráce mezi regiony v rámci Evropské unie (např. mezi regiony Norska, Islandu, Ruska a kandidátských zemí), o rozšíření informací o severní Evropě, jakož i o větším propojení mezi střední, jižní, západní a severní Evropou. Za velmi prospěšnou přitom považuje decentralizovanou přeshraniční spolupráci, která přispívá ke sblížení lidí a k upevňování bezpečnosti a stability. Taková spolupráce je rovněž finančně efektivní a pragmatická. V žádném případě není zaměřena proti centrálním autoritám.

Zvláštní pozornost Hans Magnusson věnuje regionu Kaliningrad a rizikům, jež by se mohla rozvinout z jeho izolovanosti i vzhledem k místní ekonomické a sociální situaci. Prokazuje, že jej není možné izolovat od okolního pokroku. Pro Švédsko je pak prioritní oblastí při rozvíjení spolupráce s Ruskem.

Pokud se týká tematické náplně decentralizované spolupráce v oblasti severní Evropy, Švédsko je zainteresováno na řešení otázek životního prostředí, ekonomického a sociálního rozvoje i bezpečnosti, včetně otázek jaderných reaktorů, organizovaného zločinu a nedostatečné hraniční kontroly. Protože finanční zdroje Evropské unie jsou omezené, je důležitá lepší vzájemná koordinace. Jak autor uvádí, je nutné mobilizovat nové finanční a jiné zdroje i mimo rámec Evropské unie. Neopomíná ani transatlantickou dimenzi.

Dr. Hanna Ojanenová z Finského institutu mezinárodních vztahů (*Finish Institute of International Affairs*) vzhledem k iniciativě Severní dimenze začíná svou stať analýzou politických aspektů, současně mezinárodněpolitické situace, problémů evropské integrace a rozšiřování Evropské unie. V iniciativě Severní dimenze spatřuje užitečný koncept pro řešení otázek bezpečnosti a stability. Seznamuje čtenáře s konkrétními přístupy Finska a zamýšlí se nad tím, co nového přináší iniciativa Severní dimenze pro běžnou praxi regionální spolupráce (např. v oblasti životního prostředí) a jaké cíle od počátku sleduje. Její obsahové zaměření připadá H. Ojanenové příliš široké a základní úkoly nejasné, protože mnoho zmiňovaných oblastí spolupráce se již dříve rozvíjelo.

V souvislosti s iniciativou Severní dimenze autorka sleduje aktivity programu PHARE, TACIS, výsledky Dohody o partnerství a spolupráci mezi Evropskou unií a Ruskem apod. V každém případě „*iniciativa »Severní dimenze« doplňuje a zesiluje další aktivity mezinárodní a meziregionální spolupráce, pomáhá zefektivnit politiku Evropské unie, odstraňovat bariéry v regionu, přispívat k ekonomickému rozvoji i řešit společné problémy, jako je např. jaderná bezpečnost či doprava*“.³ Přitom se stále zkoumají cesty a způsoby dosahování cílů vytyčených touto iniciativou. H. Ojanenová vidí specifčnost iniciativy Severní dimenze v pracovních metodách, které používá. Spíše než o nové instituce a programy jde o konkrétní spolupráci s nejrůznějšími regionálními institucemi i s nečleny Evropské unie.

Iveta Šulca, ředitelka odboru Evropské unie na litevském Ministerstvu zahraničních věcí, představuje litevský pohled na iniciativu Severní dimenze. V geografické poloze své země spatřuje velké výhody. Sleduje ekonomický vývoj Litvy za posledních několik let. Jako příklad hodný následování vysvětluje příčiny úspěšných výsledků v dopravě při plnění požadavků privatizace: nový kapitál, řízení a know-how. Ukazuje je jako první reakci na iniciativu Severní dimenze. Zabývá se rovněž konkrétními projevy globalizace (např. liberalizací světového obchodu). Uvádí, že „*75 % litevského obchodu se realizuje*

v rámci dohod o svobodném obchodu s Evropskou unií jako s hlavním obchodním partnerem a v globální spolupráci pomáhající řešit přeshraniční problémy, jako je znečišťování životního prostředí a boj s kriminalitou“.⁴

Jako úkoly Evropské unie mající pro Litvu zásadní význam tato autorka charakterizuje rozšiřování evropské spolupráce a pobaltskou spolupráci. Dokazuje velký význam spolupráce v rámci regionu, jež často překračuje formální hranice Evropské unie a která napomáhá k ekonomickému rozvoji zúčastněných stran a k řešení společných problémů. Zvláštní pozornost přitom věnuje Rusku a jeho spolupráci s Evropskou unií a v této souvislosti i regionu severní a severovýchodní Evropy. Zároveň čtenáře seznamuje i s nejdůležitějšími dohodami uzavřenými mezi Ruskem a Evropskou unií.

Ruský přístup ve své stati vystihuje Igor Lešukov, ředitel CIRP (*Center for Integration Research and Programs, St. Petersburg*). Ten analyzuje ruské politické postoje vůči iniciativě Severní dimenze, které vycházejí z kladného hodnocení aktivit Evropské unie. V Rusku se na Evropskou unii pohlíží jako na „obchodní blok bohatých států, jež mohou Rusko podpořit při ekonomických reformách a působit proti dominanci USA“.⁵ Projekt Severní dimenze je pak chápán jako projekt úzce se vztahující k Rusku, jež zahrnuje nejruznější kontakty Ruska s Evropskou unií a jeho postavení v Evropě. Mimořádný zájem přitom vzbuzují zvláště tři problémové okruhy – energie, jaderná bezpečnost a přeshraniční spolupráce.

Další stať recenzovaného sborníku zpracovala dr. Hella Gerthová z Evropské komise (*Directorate General „External Relations“*), která věří, že úloha iniciativy Severní dimenze ještě poroste. Poukazuje na dobře rozvinutou spolupráci se středomořskými státy, představující „jižní dimenzi“. Pod „východní dimenzi“ zahrnuje proces rozšiřování Evropské unie. „Západní dimenze“ pak pro Evropskou unii znamená rozvíjení transatlantických vztahů.

H. Gerthová vymezuje působnost Severní dimenze geograficky, a to na region od Islandu přes severozápadní Rusko, od Norského, Barentsova a Karského moře na severu až k jižnímu pobřeží Baltského moře. Opět zdůrazňuje zvláštní význam prohlubování spolupráce Evropské unie s Ruskem, a to v duchu dobrého sousedství.

V další stati dr. Axel Krohn, zástupce Výboru pobaltských států (*Council of the Baltic Sea States*), charakterizuje severoevropský region jako celek z hlediska přeshraniční spolupráce. Řadí jej k nejintegrovanejším celkům v Evropě i na základě skutečnosti, že velká rozmanitost dohod o bilaterální a multilaterální spolupráci i působení četných institucí na různých úrovních pomáhají stabilizovat strukturu této spolupráce. „V regionu se rozšiřují příležitosti k vzájemné spolupráci i pozitivní vzájemná závislost, což vede k pokračování a zdokonalování této spolupráce.“⁶

Conrad Tribble, koordinátor Severoevropské iniciativy v americkém Státním departementu (*Northern European Initiative*), ve svém příspěvku srovnává Severoevropskou iniciativu se Severní dimenzí. Vysvětluje příčiny vzniku Severoevropské iniciativy, její podstatu a cíle i některé nejdůležitější projekty. V přítomnosti Spojených států amerických v Evropě vidí příspěvek k její bezpečnosti a stabilitě. Pokud se týká vztahu k Rusku, říká: „Severní Evropa nabízí vynikající příležitost pro integraci Ruska do spolupráce se západními sousedy, skandinávské země hrají přitom rozhodující roli.“⁷

Indulis Berziņš, lotyšský ministr zahraničních věcí, analyzuje lotyšskou zahraniční politiku a vývoj v severní Evropě. Srovnává úkoly iniciativy Severní dimenze a Severoevropské iniciativy. Ve vztahu k iniciativě Severní dimenze vysvětluje dva principy litevské zahraniční politiky – princip rovné účasti a princip vzájemně výhodné spolupráce. Konkrétně se zabývá energetickými, dopravními a komunikačními projekty, zamýšlí se zejména nad otázkami rozšiřování Evropské unie, jakož i nad otázkami bezpečnosti a vztahů k Rusku.

Celkově recenzovaná publikace *The Northern Dimension: An Assessment and Future Development* umožňuje čtenáři získat nové pohledy na Evropskou unii, a to pohledy ze se-

veroevropských zemí, zprostředkované jejich zástupci na mezinárodním jednání. Její charakter je spíše obecně informativní, hlubší analýza jednotlivých problémů nebyla ani jejím záměrem. Pro českého čtenáře budou tyto pohledy jistě zajímavé už proto, aby mohl srovnávat podobnosti i odlišnosti vzhledem k pohledům ze zemí střední Evropy. S přístupy západoevropských zemí k evropské integraci se totiž český čtenář setkává poměrně často, avšak se specifickými severoevropské oblasti zatím dost zřídka.

Ivona Řezanková

1 The Northern Dimension: An Assessment and Future Development. International Conference Organized by the Konrad Adenauer Foundation and the Latvian Institute of International Affairs. December 6, 1999, Riga. Edited by Atis Lenjinš and Jörg-Dietrich Nackmayr. 1st ed. Riga: Konrad Adenauer Stiftung; Latvian Institute of International Affairs, 2000, s. 13.

² Tamtéž, s. 14.

³ Tamtéž, s. 24–25.

⁴ Tamtéž, s. 29.

⁵ Tamtéž, s. 38.

⁶ Tamtéž, s. 60.

⁷ Tamtéž, s. 63.